

Катерина Кацарска

**РОЛЯ НА ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ
НА ЕТНИЧЕСКИТЕ СТЕРЕОТИПИ И
ПРЕДРАЗСЪДЪЦИ ПРИ МЛАДИ ХОРА ОТ РОМСКИ
ПРОИЗХОД**

© Катерина Кацарска - автор

© професор д-р Таня Неделчева – рецензент

© професор д-р Валентина Миленкова- рецензент

© издателство Омда

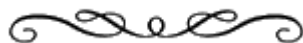
ISBN 978-619-7510-01-0

2019

Резюме:

Статията анализира преодоляването на неравенствата в сферата на труда като проследява ролята на образованието сред млади хора от ромски етнически произход в началото на трудовата им кариера. Използвани са данни от качествено изследване. Анализирани са дълбочинни интервюта на млади хора от различен етнически произход и с различна степен на завършено образование, работещи в сферата на строителството, на здравеопазването и в администрацията. Важен извод е, че етносът продължава да има негативно значение, но образованието има положително значение за преодоляване на негативните стереотипи и предразсъдъци. Повисокото образование повишава шансовете на младите хора от ромския етнос за намиране на работа на постоянен трудов договор. Високото образование и мотивацията в труда допринасят за отместване на етническите граници в общуването между етносите, но само ако и сред мнозинството се формира нагласа хората да бъдат преценявани през резултатите от работата им, а не през техния произход.

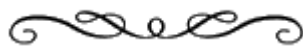
Keywords: education, ethnic disparities, stereotypes and prejudices

- **Увод**

Темата за предразсъдъците и стереотипите относно етническите групи в сферата на труда е важна, защото е свързана с формирането на трудовите нагласи сред представителите на етническите групи и показва различните начини, по които се конструират представите за труда. В българското общество има силно негативна стереотипна представа за ромския етнос. Тя описва ромите като мързеливи, ненадеждни, мръсни, необразовани, с лоши обноски, с престъпно поведение. Стереотипите за ромите са генерализиращи и се отнасят за целия ромски етнос и много често са решаващи при наемането им на работа, независимо от образователния им статус. Социалният проблем, който статията разглежда е доколко по-високо образование допринася за преодоляване на негативните стереотипи спрямо млади хора от ромски произход на пазара на труда и в работната среда.

Анализът в статията е фокусиран върху младите хора на възраст до 29 години от ромски произход. Образованието е основният индикатор, чрез който се измерва възможността за преодоляване на стереотипите и предразсъдъците относно ромската етническа група. В статията анализирам биографични интервюта с млади хора от различен етнически произход с различна степен на завършено висше образование, показва се значението на работната среда, сложността на възложените задължения и отговорности, посочени са трудностите и пречките привзаимотношенията между колегите от различен етнос. Използваният качествен метод позволява да се прецени доколко общуването в трудовата среда следва предварителни стереотипи и предразсъдъци спрямо младите хора от ромски етнос или при хората с по-високо образование това общуване е освободено от тях и позволява изявяване на знанията и уменията, на всеки млад човек, на своето работно място, независимо от етническия му произход. В заключение от анализа са направени изводи, отнасящи се до негативните стереотипни етнически нагласи и до възможностите етническите граници да бъдат пропускливи и отмествани в хода на професионалното взаимодействие.

- **Актуалност на темата**

Данните от проведеното изследване на Отворено общество 2008 г., „Социални дистанции и етнически стереотипи за малцинствата в България“ сочат, че представители на ромския етнос не са добре приети като част от работния екип. Резултатите показват, че има нежелание за създаване на близки контакти, свързани с преки лични отношения и със споделяне на личното пространство с представители на ромската етническа група, което говори за съществуването на дискриминационни нагласи и на негативно отношение в българското общество спрямо тази група. За турската етническа група няма високи нива на предразсъдъци относно създаването на лични контакти. Стереотипите, които битуват в обществото за българската етническа група, са: „трудолюбиви, гостоприемни, добродушни, умни, хитри и красиви“ (Отворено общество, 2008: 122). Стереотипите, които се свързват с ромската етническа група, са: „крадливи, лъжливи, мързеливи, необразовани, мръсни, бедни, престъпници и купонджии“ (Отворено общество, 2008: 122)

Данните от изследванията сочат, че дискриминация на база етнически произход е разпространена сред работещите и наемащите в организациите в България. Според проучване на Евробарометър от 2012 г. в България 40% от респондентите смятат, че е широко разпространена дискриминация поради етническия произход (Зографова, Андреев 2014: 12). Влиянието на етноса е негативно, като то е по-силно изразено за ромския етнос и по-слабо за турския, когато се оценява шанса за работа на постоянен трудов договор. Към негативното значение на етноса и на ниското образование се добавя и трудността за първа работа при младите хора. Те имат по-малък шанс за безсрочен трудов договор в сравнение със следващата възрастова категория на 30–49-годишните (Стоилова 2012). В обстойното си икономическо изследване „Роми и нероми на пазара на труда в Централна и Югоизточна Европа“ Нийл Хигинс показва постоянна тенденция на повишаване на нивото на образование при ромите. (O’Higgins, 2012) Това повишаване на образованието обаче съвсем минимално се отразява в цифрите на заетостта на същите на пазара на труда. А данните, отразяващи нивото на заплащане, ясно показват контраста между роми и нероми, което говори за неравнопоставеност за един и същ вид труд. В настоящата статия аз използвам вида на трудовия договор като измерител на неравенствата между етносите на пазара на труда.

Ромите са етносът с най-ниско образование в сравнение с останалите етноси. „Мъжете роми със средно образование са 16%, а жените роми със средно образование – 4%. Неграмотните жени роми са 20%, а мъжете – 11%.“ (Пампоров 2008: 27). В книгата си „Отпадащите роми“ Николай Тилкиджиев, на базата на емпирично изследване, проведено през 2009 г., изследва причините и факторите, които водят до отпадането на ромите от училище и това, което определя невъзможността им за намирането и задържането на работа. Ниското образование в семейството на ромите е фактор за липсата на насърчаване в семейството към образование. Фокусът вкъщи е насочен към изкарване на прехраната ден за ден, а не към образованието (Тилкиджиев 2009: 73). Сериозен проблем на

българското образование е и високия дял на преждевременно напусналите образователната система (Златанова, 2018). Социално-икономическите неравенства сред учениците са сериозна пречка пред възможностите за реализация на учениците с нисък социално-икономически и културен статус. „Делът на успешните ученици, произхождащи от семейства с нисък социален статус, в България е 13,6% през 2015 г., при средни нива за ОИСР 29,2%“ (Бояджиева, Тричкова;2018:214).

С оглед на представените резултати може да се обобщи, че има отрицателни предразсъдъци и стереотипи спрямо ромите в България. Негативните стереотипи и предразсъдъците водят и до съществуването на дискриминационни отношения и практики спрямо представителите на този етнос. Основният начин за справяне с дискриминацията спрямо ромите е „процесът на интеграция на българското общество по етнически признак, а това ще рече снемане на значимостта по етнически признак“ (Грекова, 2018:236)

Основната теза на статията е, че ромската етническа група е дискриминирана на пазара на труда, но повишаването на образованието има потенциал да се избегнат дискриминационните практики и да се преминат етническите граници в общуването. Чрез полагането на допълнителни усилия, както в образованието, така и в труда, ромите успяват, макар и трудно да променят негативните стереотипи и предразсъдъци за себе си в организацията, в която работят. Това обаче е възможно, само ако и от страна на мнозинството съществуват нагласи за оценяване на отделния човек според резултатите от работата, а не според етническия произход.

- **Теоретични основания**

Под „предразсъдъци“ разбирам проявите на антипатия, негативна нагласа, основана на устойчива обобщена представа за дадена група, на която са приписвани нежелани качества. „Проявява се негативна нагласа към индивид или група от хора, защото принадлежат към тази група. Дискриминацията се проявява в случаи, в които човек бива третиран по-неблагоприятно в сравнение с друг човек заради негова специфична характеристика и е пряко свързана със социалните стереотипи, които съществуват за тези групи. „Подобни опростени концепции, мнения или имидж се основават на предположението, че това са общи атрибути, които всички членове на тази определена група споделят“ (Грекова 2008: 59). В своята социализация индивидите взимат стереотипите „наготово“. Основна причина за съществуването има липсата на преки лични наблюдения и неосведоменост на представителите на една етническа група за друга.

В анализа на резултатите, прилагам концепцията на Джон Голдторп, според която, младите хора от различен етнос се стремят към образование и към трудова заетост, като се съобразяват с наличните възможности, с конкретните ограничения и с очакваните бъдещи ползи от направените образователни избори. При ограничени ресурси за образование и лимитирани възможности за трудова реализация те избират тази опция за себе си, която е с най-добър резултат от всички възможни. Следвайки тази концепция, принадлежността към семейство с по-ниско образование и по-ограничени ресурси води до потенциални по-ограничени избори в образованието, а оттук и по-ограничен шанс да промени и да надскочи социалната си класа.

Пиер Бурдийо защитава тезата, че семейството е мястото, където се предават и унаследяват образователните възможности. Това става чрез „хабитус“, който се формира от т.нар. от Бурдийо „домашно влияние“. „В рамките на една и съща класа посредством формирането на съответен „хабитус“ може да се предположи постигането на сходни образователни резултати“ (Бурдийо 2012). За Бурдийо социалното възпроизводство се гарантира по два начина – посредством образователните институции и в семейството.

Джон Голдторп не отрича влиянието на семейството върху образователните постижения на младите хора, но той оспорва концепцията на Бурдийо за „социалното възпроизводство“ на класите в обществото, благодарение на образователните институции. „Социалните регулярности, не са тези на социално възпроизводство (...). Обратно, те са допълващи и де факто съществуват паралелно с тенденциите на нарастване на броя на младите хора от работническата класа, които стигат на по-високи равнища на образование от родителите си за сравнително дълъг период, в който расте възходящата образователна и класова мобилност“ (Goldthorpe 2007:96).

Голдторп изследва връзката между образователните постижения и свързаното с тях запазване на класовите различия. За него Бурдийо не отчита промените, свързани с

образователните постижения и класата. Чрез емпирични изследвания Голдторп стига до извода, че високото образователно равнище води и до възходяща мобилност. Аргументът на Голдторп е, че дори и в класите, които имат по-малък достъп до високо образование, могат да съществуват ценности, които да подкрепят стремежа към достигане до по-високо образование от това на родителите. По-ниските класи също има вероятност да разполагат с определени ресурси, които да подкрепят образованието като ценност. Крайният резултат от изследванията на Голдторп е в полза на увеличаващата се образователна мобилност. Резултатите му подкрепят именно културната и образователната мобилност (DiMaggio 1982).

Реймон Будон аргументира наличието на първични и вторични ефекти на семейния произход върху образователните постижения на децата. Първичните ефекти се свързват с училищната успеваемост на децата. „Наблюдава се положителна зависимост между високите резултати на децата в училище и високия социален статус на родителите“. (Budon 1974:29). Вторичните ефекти се свързват с изборите, които родителите правят за децата си във връзка с вида на образователната институция. Родителите от средните и от високите социални класи искат децата им да запазят или да подобрят образователния статус, който имат по рождение.

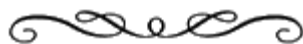
Изводът е, че произходът е в пряка връзка с избора на вида на образованието. Родителите на деца от горните класи и от по-високите социални слоеве се стремят да запазят или да надградят в поколенията след тях придобития образователен статус. Те в по-голяма степен са склонни да влагат повече средства в образованието на децата си. Родителските решения могат да бъдат обяснени и в рамките на семейната образователна традиция.

Подходът, който очертах дотук и се прилага в настоящата статия, поставя ударение върху индивида и неговата възможност за взимане на рационално обосновани решения с оглед и съгласно ситуацията, в която се намира, и с ресурсите, с които разполага. Изборите на младите хора и подкрепата на техните семействаотносно продължителността и вида на образованието са обусловени от стремежа да се максимизират ползите и да се минимализират рисковете от преждевременно напускане на образованието или продължителното влагане на средства , ако те не водят до по-добра реализация в заетостта.

Данни и метод

Анализирани са три професионални сфери – строителство, здравеопазване и администрация. Целта е да се проследят образователните решения и пътя в образованието на младите хора, подкрепата, която получават за продължаването в по-висока степен на обучение. В анализа се отчита влиянието на завършеното образование върху стереотипите спрямо младите хора от ромски произход в процеса на установяването им в заетостта и взаимоотношенията с колегите. За навлизане в проблематиката на преодоляване на негативните етнически стереотипи посредством образованието в дълбочина е предпочетен качествен метод за набиране на първична емпирична информация. „Дълбочинното интервю се използва за изследването на нови или сравнително малко изучени обекти, процеси и явления. Целта му е да събере информация, обогатяваща съществуващите предварителни представи или водеща за създаването на такива“ (Ченгелова 2014:182).

Анализ на резултатите

Строителство

В сферата на строителството ще посоча 2 интервюта с представители на различни етноси със завършено начално и средно образование.

Петко е работник от ромски произход, с начално образование, напуска училище, за да изкарва пари за семейството си. За извършваните услуги получава някой лев на ръка, колкото да си купи нещо за храна за деня. Работи по строежите, без договор. От интервюта на Петко става ясно, че семейството се бори да оцелее и разчита основно на приходите, които той носи.

„Нямам време за учене. Така се случи живота... Трябва да нося пари на жена ми. Имаме бебе. Трябва да ги изхранвам. На мене разчитат...“

(мъж, ромски произход, 20 г., начално образование)

Петко не се надява на по-добър живот, въпреки че е само на 20 години. Той не вижда по-добра финансова и житейска ситуация за себе си и семейството си.

„Общ работник съм. Нося материалите на строителите....нямат договор, плащат ми на ръка, но не винаги“

(мъж, ромски произход, 20 г., начално образование)

В това интервю ясно проличава, че от него се очаква да спестява разходи на фирмата чрез ниско платен и нерегулиран труд. Той не се чувства в позиция да поставя условия, но и не прави планове за придобиване на допълнителна квалификация и за търсене на по-квалифицирана работа. Петко е приел да работи без договор, понеже няма образование и трябва да се грижи за семейството си от ранна възраст. Той живее и оцелява буквално ден за ден. Плановете, които може да направи, са краткосрочни.

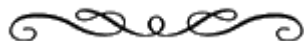
Работник от български произход, но със средно образование, е в съвсем различна ситуация – той работи на трудов договор, плащат му се осигуровки и има сигурност на работното място.

„Баща ми се познава с шефа на фирмата – говорил е с него и така се получи. Баща ми ми вика „Почваш утре и това е“. Отидох на следващия ден – обясниха ми условията, подписах договора и почнах работа.“

(мъж, български произход, 19 г., средно образование)

За да договори по-добра позиция и за да премести границата, поставяна от етническия му произход, работникът - ром са необходими по-големи индивидуални усилия, изискващи по-продължително обучение и усвояване на специфични търсени умения в сектора, в

който работи. Но това не е достатъчно, нужна му е и подкрепа от страна на семейството и на институциите, за да излезе от кръга на бедност и безперспективност.

Здравеопазване

Анализирани са 3 интервюта на млади хора - роми с висше образование, работещи в сферата на здравеопазването и администрацията.

За интервюираната ромска медицинска сестра придобиването на образование е борба. Изборът на професия и образование, е този, който ще доведе до най-добър резултат за нея, с оглед на ограничените ресурси, с които разполага семейството ѝ (по Голдторп).

"Избрах да уча в Тракийския университет за медицинска сестра – най-близо ми е до Сливен и вуйчо ми там живее, ако не беше той нямаше да изклася – даде ми подслон, помагал ми е за административните работи – взимал ми е заверки, подписи, оценки..."

(жена, ромски произход – мед.сестра, 27г., висше образование).

Метафората „да изкласиш“ говори от само себе си: символизира усилието да пробиеш, да преминеш пътя през различните социални страти от долу нагоре през различните бариери до достигане и реализиране на себе си. Да изкласиш означава да пробиеш, въпреки негативните очаквания на околните. Когато отива на интервю в болницата, Ана избягва да дава първоначална информация, която сочи към етническия ѝ произход, а в автобиографията си не прилага снимка. Но цветът на кожата ѝ активира спонтанно негативни етнически диспозиции. Внезапно се оказва, че възможност за трудов договор няма и ѝ се предлага работа за доброволец. През целия този период тя полага безплатен труд, което би могла да прави и без диплома за медицинска сестра. Респондентката постепенно изгражда собствен образ и печели колеги на своя страна. Това виждаме в нейния разказ за лекаря, на който тя асистира и който постепенно променя отношението си към нея, като в крайна сметка се явява гарант за нейното преминаване от договор за доброволчество на трудов договор. На петия месец от стажа си тя подписва срочен трудов договор за една година, отново с уговорката, че ако покаже добри резултати и са доволни от нея, той ще бъде подновен.

Ана е дълбоко интернализирала стигмата, свързана с нейния произход, и самата тя счита за нормално да полага много повече усилия, за да превъзмогне негативното отношение на останалите.

"Справих се... Нищо, че съм циганка... Много научих и като знания..."

Тя знае, че единственият ѝ шанс да преодолее негативните нагласи спрямо ромите е в директния контакт с работодателя, когато евентуално може да деконструира неговите предразсъдъци чрез доказване на личните си качества и знания. Дипломата е признание, средство за интегриране. В собствената си среда тя е получила признанието и уважението, които валидират нейното издигане и преминаване в друга по-висока позиция в собствената си етническа общност, но и сред колегите си.

"В махалата ми викат „докторицата“. Много ме обичат и много ми се радват...."

Нейното желание е „другите“ да си променят отношението и да я третират по равностоен начин. Ана е поставяна в ситуации, в които сама е трябвало да изгради стратегия, за да преодолее негативните предразсъдъци. Тя например не е включена в неформалните срещи и няма приятелски отношения с останалите колеги. За да се хареса и за да бъде приета и уважавана от другите, тя е винаги готова да предложи лични услуги, да поеме допълнителна работа, имайки ясна представа, че това ще я приближи към останалите колеги.

"Не се държат с нас (ромите) като към равни колеги. Те мислят, че са нещо повече от нас. Не ходим никъде заедно. Аз не ходя с тях де... Иначе те си излизат помежду си. С мене се отнасят някак студено – бяха резервирани и доста дистанцирани в началото. Много ми беше трудно – помагала съм им много – работно, но и лично – предлагам да им взема смените като имат нужда, помагам им като върша някои от техните неща в работата."

Респондентката е с ясното съзнание, че етническата ѝ принадлежност е причината за дискриминационното отношение на ръководството при кандидатстването за работа, както и за това да не изпълнява в началото квалифициран труд, за който е дипломирана.

Дипломата ѝ не е достатъчна въпреки нуждата от медицински сестри в българските болници. Според нея доказването във времето, упоритата работа и положителната оценка на авторитет в областта (лекар) са причината тя да бъде назначена на трудов договор и приета от колежките си.

"...Трябваше им доста време, за да се уверят, че имам способности и да инвестират в мене. Много време и в много различни ситуации трябваше да им се доказвам. В последствие като видяха, че се старая, работя качествено и главният лекар има добра оценка за работата ми и ме опознаха, започнаха малко по малко да ме допускат и да ми дават да асистирам при манипулации, да асистирам на пациенти, да ги викам при преглед."

Това интервю показва процеса на навлизане и преминаване на социалните бариери от страна на Ана при започване на работа като медицинска сестра. От гледна точка на респондентката от ромски произход етническата принадлежност е негатив, бреме, пречка за професионалното ѝ развитие. Тази ситуация е типичен пример за всекидневна борба със стигмата.

- Описаната ситуация от Ана се потвърждава и от разказа на българската медицинска сестра:

- "... В персонала на болницата има турци, има и цигани. Те са от сестринския персонал. Туркините изпълняват много съвместно задълженията, нямаме забележка към работата им. Има медицинска сестра, която е циганка. Тя върши повече административна работа, работи повече в склада, предпочитаме манипулациите да ги правим ние... на

циганите трябва повече да им се обяснява, трябва им време да свикнат. А и се е случвало пациенти да не искат да ги обслужва, заради това, че е циганка. Тя е на временен договор – не е за постоянно при нас.

- (жена, български произход – мед. сестра, 27 г., висше образование).
- Младият лекар от ромски произход споделя, че за завършване на образованието си се е възползвал от помощта на неправителствена организация, която е инвестирала в него. Той не се преживява като „различен“, за когото е предназначена програмата на „Отворено общество“, а гледа на нея като на средство, благодарение на което изпълнява набелязаните от него цели.
- "Ако не беше „Отворено общество“ – нямаше да стане, просто нямаше да успея. Това беше компонента, който мене ме изстреля в Медицинския университет. Осигуриха ми кандидат-студентски курсове на изключително високо ниво, така се сдобих с дипломата, която ми трябва."
- (мъж, ромски произход – лекар, 26 г.)
- Той мисли образованието като средство за успех. За разлика от Ана, при Иван няма период на безработица и търсене на работа след завършване на образование. Той си намира работа като лекар веднага. Не се преживява като „различен“ заради етническия си произход, за разлика от ромската медицинска сестра Ана, която се преживява като по-ниска категория в сравнение с мнозинствения етнос.

Администрация

- Социалният произход и средата, в която се развива Милена, е сходна на тази при Ана. И при нея наблюдаваме борба за преодоляване на бедността, характерна за всеки етап от изкачването нагоре. За да финансира следването си, тя работи физически труд без трудов договор. Индивидуалната ѝ амбиция и борбеност са основните фактори в успешното завършване на образованието и в избраната професия. Ролята на семейството е ключова – баща ѝ я стимулира и ѝ помага в процеса на придобиване на образование и е неин личен пример.
- За разлика от Ана, след завършване на висше образование Милена си намира работа сравнително бързо и не ѝ се налага да полага безплатен труд под формата на доброволчество. След дипломирането си започва работа като стажант при условия, сходни на тези на останалите. Личният контакт на баща ѝ и образованието ѝ играят важна роля. Важно е да се отбележи, че баща ѝ служи за медиатор в българска среда и неговата препоръка има стойност. В предприятието, където работи баща ѝ, тя е назначена не въпреки него, а благодарение на доброто име, което той си е изградил.
- "Намерих си работа благодарение на баща ми. Той ми каза, че в деловодството си търсят стажанти и ми подаде документите. Бях на стаж 3 месеца, след което ми предложиха да ме назначат за постоянно. Видяха, че съм много мотивирана и ако се захвана с работата, ще я правя с желание, ще съм отдадена. Към края на третия месец ми предложиха трудов договор."
- Въпреки удовлетворението от работата си, също както при Ана, дейностите, които извършва Милена, в началото са нискоквалифицирани с оглед на придобитото образование. Работата е механична, монотонна и некреативна, без поемане на отговорности и взимане на решения. От целия отдел тя получава най-ниската заплата.
- "Това, което аз правя е да вкарвам номерата на молби на граждани в електронна система. Това е най-лесната работа. Всеки може да го върши това. Преписвам едни цифри и нанасям в таблицата..."
- В хода на интервюто Милена се разкрива все повече и чувството на удовлетвореност отстъпва място на съзнанието за подцененост. Според нея етническата ѝ принадлежност ще бъде винаги бариера.
- "Аз съм от ромски произход – винаги са ни мислили за хора втора ръка. Нормално е да изпълнявам най-простата работа. Никога няма да бъда като тях. Не биха допуснали циганка да е ръководител отдел, директор или каквото и да било. Много е дори това, което съм постигнала в момента..."

- Дихотомията „ние-другите“ е ясно интериоризирана от Милена, подобно на Ана. Тя е и част от всекидневието. В работното всекидневие тя си създава добри отношения с колегите и не е отхвърлена в такава степен, както е Ана.
- "По-скоро сме колеги, отколкото приятели – всеки се държи добре с другите, върши си работата и си тръгва. Не сме близки."
- За Милена бариерата на расовите предразсъдъци е по-слабо изразена, отколкото при медицинската сестра Ана.

Заклучение

- Важен извод е положителното влияние на висшето образование за млади хора от ромски произход за намирането на работа и за постепенното изграждане на положително отношение от страна на колегите. Етносът обаче продължава да има негативно значение за тях и въпреки еднаквото образование от тези млади хора се изискват по-големи усилия, за преодоляване на негативните стереотипи и предразсъдъци. Отместването на етническите граници става факт тогава, когато авторитетни фигури от страна на мнозинството протегнат ръка и покажат доверие, когато признаят професионалните качества на младия човек.

Литература/ Literature

Boudon, R. (1974) *Education, Opportunity, and Social Inequality: Changing Prospects in Western Society*, New York: Wiley.

Bourdieu, P. (1997). *Practical reason. On the theory of activity*. Dimitrova, B., Deyanova, L. (translation and consistency). Sofia: Critique and Humanism.

(Бурдийо, П. (1997) *Практическият разум. Върху теорията на дейността*. Димитрова, Б., Деянова, Л. (прев. и съст.). София: Критика и хуманизъм)

Chengelova, E, Sykova, S, Atanasov, A. (2014) *Social Empirical Studies - Methodological Aspects*. Sofia: AI "Prof. Marin Drinov".

(Ченгелова, Е, Съйкова, С, Атанасов, А. (2014) *Социалните емпирични изследвания – методологически аспекти*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“)

DiMaggio, P. (1982). *Cultural Capital and school success: the impact of status culture participation on the grades of U.S. high school students*. // *American Sociological Review*, Vol. 47, 189–201.

Goldthorpe, J. (2000) *On Sociology: Numbers, Narratives, and the Integration of Research and Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Goldthorpe, J. (2007) „Cultural capital“: some critical observations. // Scherer, St., Pollack, R., Otte, G., Gangl, M. (Eds.). *From Origin to Destination. Trends and Mechanisms in Social Stratification Research*. Frankfurt/New York: Campus Verlag, 78–102
Grekova, M. (2008) *Roma in Sofia: from isolation to integration*. Sofia: East-West.

(Грекова, М. (2008) *Ромите в София: от изолация към интеграция*. София: Изток-Запад)

Grekova, M (2018) Why is the policy of "educational integration of children and students of ethnic minorities" Inequalities and social disintegration: in search of cohesion. Sofia: East-West, 233–255

(Грекова, М. (2018) *Защо е неуспешна политиката на "образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства"* Неравенства и социална дезинтеграция: в търсене на заедност. София: Изток-Запад, 233–255)

Pieva-Trichkova, P., Boyadjieva, P. (2018) Educational inequalities as indicators of human capital and development. // Boyadzhieva, P., Kanushev, M., Ivanov, M. (ed.). *Inequalities and social disintegration: in search of cohesion*. Sofia: East-West, 201–217

(Илиева-Тричкова, П., Бояджиева, П. (2018), *Образователните неравенства като индикатори за човешкия капитал и развитие*. // Бояджиева, П., Канушев, М., Иванов, М. (съст.). *Неравенства и социална дезинтеграция: в търсене на заедност*. София: Изток-Запад, 201–217)

Milenkova, V (2018) *Education in the context of social integration and well-being. Inequalities and social disintegration: in search of cohesion*. Sofia: East-West, 217–233

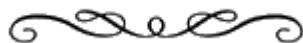
(Миленкова, В (2018) *Образованието в контекста на социалната интеграция и благополучието*. Неравенства и социална дезинтеграция: в търсене на заедност. София: Изток-Запад, 201–217)

O'Higgins, N. 2012. *Roma and non-Roma in the Labour Market in Central and South Eastern Europe. Findings from the UNDP/World Bank/EC Regional Roma Survey*. Roma Inclusion Working Papers. Bratislava: UNDP.

Open Society (2012) *Report on Public Policies for the Integration of the Roma in Bulgaria and the Main Problems of the Socio-Economic Inclusion of the Roma Community*. Sofia: Open Society.

(Отворено общество (2012) *Доклад относно публичните политики за интеграция на ромите*. България и основните проблеми на социално-икономическото включване на ромската общност София: Отворено общество)

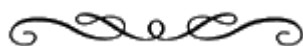
- Open Society (2012) Roma, Human Rights and Discrimination Sofia: Open Society
(Отворено общество (2012) Ромите, човешките права и дискриминацията София: Отворено общество)
- Pamporov, A, (2008) Roma in Bulgaria – information guide Sofia Open Society
(Пампоров, А, (2008) Ромите в България – информационен справочник. София: Отворено общество)
- Stoilova, R, (2012) Gender and Stratification. Sofia: Ciela
(Стоилова, Р. (2012) Пол и стратификация. София: Сиела)
- Tilkidjiev, N, (2009) The Roma who dropped out. Sofia: Open Society.
(Тилкиджиев, Н, (2009) Отпадащите роми. София: Отворено общество)
- Tilkidjiev, H, (2011) Successful Roma. Sofia: East-West.
(Тилкиджиев, Н, (2011) Успелите роми. София: Изток-Запад)
- Zografova, Y., Andreev, B. (2014) Opportunities for developing tolerant intergroup concepts and relationships. // Collection of reports from Forum Demographic Situation and Development of Bulgaria. Sofia: AIR "Marin Drinov"
(Зографова, Й., Андреев, Б. (2014) Възможности за развитие на толерантни междугрупови представи и отношения. // Сборник доклади от Форум „Демографската ситуация и развитието на България“. София: АИ „Марин Дринов“)

ПРИЛОЖЕНИЕ

Таблица с интервюираните лица – имената на респондентите са променени, с цел запазване на тяхната анонимност

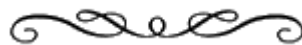
N	Име	Професия	Етническа група	Възраст	Пол	Образование	Населено място
1	Ана	мед.сестра	ромска	27г.	жена	висше	Сливен
2	Светла	мед.сестра	българска	27г.	жена	висше	Сливен
3	Иван	лекар	ромска	26г.	мъж	висше	София
4	Милена	Архиви и деловодство	ромска	28г.	жена	висше	София
5	Петко	работник	ромска	20 г	мъж	Начално	София
6	Ясен	работник	българска	18г	мъж	Средно	София

ROLE OF EDUCATION FOR THE REDUCTION OF ETHNIC STEREOTYPES AND PREJUDICES FOR YOUNG PEOPLE FROM ROMA ORIGIN

Abstract: This article analyses the role of education for young people of Roma ethnic origin at the beginning of their working career. The author uses data from a qualitative interview. The interviews are conducted with young people of Roma ethnic background working in the health and administration with higher education. An important conclusion is that ethnicity continues to have a negative impact, but education and personal efforts help to overcome negative stereotypes and prejudices. Higher education increases the chances of young people from Roma ethnicity to find a stable job with a permanent contract. Ethnic barriers could be overcome through the education. Precondition is the readiness of the majority to evaluate every person on the basis of the results of their work not on their origin.

Katerina Katsarska – PhD Student - The Institute for the Study of Societies and Knowledge at BAS (ISSK-BAS) – katerinaboneva@abv.bg

РЕЦЕНЗИИ

проф.дсн Валентина Миленкова

Настоящата статия изследва ситуирането на ромската етническа група на пазарана труда и преодоляването на дискриминационните практики и предразсъдъци, които създават етнически граници в организацията, в която младите роми работят. Статията представя актуалността на темата за социалните дистанции и етнически стереотипи спрямо малцинствата в български условия, както и обстоятелството, че представители на ромския етнос не са добре приети като част от работните екипи.

Авторката разглежда няколко теории, които представляват фундамент за разгръщане значението на образованието, като фактор за мобилност, а също и ролята на образованието на родителите за постиженията на техните деца и образователни избори.

Анализът е базиран на емпирични резултати, получени от дълбочинни интервюта с млади хора от ромски произход в три професионални сфери – строителство, здравеопазване и администрация. В приложение кодирано са дадени имената на респондентите.

Изследва се влиянието на завършеното образование върху етническите стереотипи и предразсъдъци в процеса на установяване на ромските младежи в трудовата среда. Важен извод на статията представлява положителното влияние на висшето образование при намирането на работа и при последователното формиране на положителни нагласи и взаимоотношения с колегите.

Авторката обобщава, че независимо от позитивното влияние на образованието, етническата принадлежност продължава да има негативно значение и форматира изявяването на дистанции от страна на колегите от мнозинството. Затова от младите роми са необходими повече усилия, за да се справят с негативните стереотипи и предразсъдъци. Освен това в процеса на неутрализиране на етническите дистанции, има значение и наличието на авторитетни фигури от страна на мнозинството, които подкрепят младите хора от ромски произход.

По отношение на цитираната литература, мога да кажа, че К.Кацарска е направила една балансирана библиография, което показва добро познаване на традицията.

В заключение, смятам, че статията е написана на много добро ниво, което включва теоретична и емпирична основа, с ясна структура на изложението и с прецизен изказ. На това основание я препоръчвам за публикуване и давам висока оценка.

професор д-р Таня Неделчева

Статията е посветена на актуалния проблем, свързан с интеграцията на ромите в българското общество. Върху основата на дълбочинни интервюта с представители на тази общност се очертава типичната ситуация – наличието на негативни нагласи към ромите и съответно влиянието на тези нагласи върху трудовата им реализация. Анализът е фокусиран върху младите хора на възраст до 29 години от ромски произход. Образованието е основният индикатор, чрез който се измерва възможността за преодоляване на стереотипите и предразсъдъците относно ромската етническа общност. Емпиричната база са дълбочинни интервюта с работещи млади роми в сферата на строителството, здравеопазването и администрацията. В тях се разкриват нюанси от конкретната ситуация при започване на работа – работната среда, сложността на взаимоотношенията, преодоляване на негативните нагласи към тях, но най-важна остава ролята на съвестното изпълнение на възложените задължения и отговорности като път за изграждане на положителното отношение на колегите. Изключително важно е констатирането на възможностите за пропускливост и отместване на етническите граници в хода на професионалното взаимодействие.

В основата на анализа стоят определени съвременни концепции – за зависимостите между образование и трудова заетост на Джон Голдторп, за първичните и вторични ефекти на семейния произход върху образователните постижения на децата на Реймон Будон, за социалното възпроизводство на Пиер Бурдийо и др. Основният извод е, че към младите работещи роми продължава да има негативно отношение, но придобитото образование играе положителна роля за преодоляването му. По-високото образование повишава шансовете на младите роми за намиране на работа на постоянен трудов договор. В текста се прави и сравнение на отношението към роми и турци и се отчита един стандартен за българското общество извод – за разлика от силно изразеното негативно отношение към ромския етнос, когато се оценява шанса за работа на постоянен трудов договор, към турския приемането се приближава до това към българския. Към отрицателните нагласи към ромския етнос се добавя както значението на ниското образование, така и стандартните трудности, валидни за повечето млади хора при постъпване на работа, особено при подписването на безсрочен трудов договор.

Негативните стереотипи и предразсъдъци, които водят до дискриминационни отношения и практики спрямо ромския етнос, чрез образованието те се заменят с уважение и зачитане. Принадлежността към ромския етнос продължава да бъде огромна бариера при трудовата реализация на младите роми и интервютата показват, че въпреки еднаквото образование от младите роми се изискват по-големи усилия за утвърждаването им като добри професионалисти. В този смисъл публикуването на статията и добиването на

публичност на такива резултати играят важна роля за промяната на отношението към ромите.

